

УДК 378.1

**ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНЕ СПІЛКУВАННЯ –
ПРОВІДНА УМОВА ФОРМУВАННЯ ПАРТНЕРСЬКОЇ
ВЗАЄМОДІЇ ВИКЛАДАЧА ТА СТУДЕНТА У ВИЩОМУ
НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ**

Титаренко В.І.

*Комунальний вищий навчальний заклад
«Макіївське педагогічне училище»*

У статті розглядаються особливості професійно-педагогічного спілкування, його роль у процесі формування взаємодії викладача та студента, підвищенні ефективності навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі.

Ключові слова: професійно-педагогічне спілкування, педагогічна комунікативність, комунікативна компетентність викладача, педагогічна взаємодія.

**ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ОБЩЕНИЕ –
ОСНОВНОЕ УСЛОВИЕ ФОРМИРОВАНИЯ ПАРТНЁРСКОГО
ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ И СТУДЕНТА
В ВЫСШЕМ УЧЕБНОМ ЗАВЕДЕНИИ**

Титаренко В.И.

В статье рассматриваются особенности профессионально-педагогического общения, его роль в процессе формирования взаимодействия преподавателя и студента, повышении эффективности учебно-воспитательного процесса в высшем учебном заведении.

Ключевые слова: профессионально-педагогическое общение, педагогическая коммуникативность, коммуникативная компетентность преподавателя, педагогическое взаимодействие.

**PROFESSIONAL PEDAGOGICAL COMMUNICATION IS THE
BASIC CONDITION OF PARTNERSHIP BETWEEN TEACHERS AND
STUDENTS IN THE HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS**

Titarenko V. I.

The features of teacher's professional communication, its role in the process of interaction between the teacher and the student, improvement of the efficiency in the process of education in higher education establishment are considered in this article.

Keywords: professional and pedagogical communication, pedagogical communication skills, the teacher's communicative competence, pedagogical interaction.

Обґрунтування актуальності теми та аналіз наукових досліджень.

Як ми знаємо освітня галузь – одна з найбільш консервативних сфер людської діяльності. Її працівники вирізняються відданістю схемам і технологіям, які вони засвоїли та до яких звикли, стійкістю несприйняття нового, стереотипністю мислення та дій. Стрімко змінюється час, студенти, а значна частина викладачів вищої школи керується параметрами тієї системи, яка їх сформувала. Як і раніше, найвагомішими якостями студента вважаються дисциплінованість, слухняність, наслідування пропонованих викладачем зразків. Не приймається оригінальність мислення студента, його поведінки, самостійність думок, суджень, вимога поваги до себе як до особистості та партнера в спільній справі.

Студенти гостро відчують необхідність радикальних змін у форматі «викладач – студент», не бажають терпіти зневажливе ставлення до себе. Вони цінують не тільки знання педагога, а й хочуть бачити в ньому душевну, справедливу, чесну, високоморальну й порядну людину яка їх розуміє. Особливо важливо домогтися цього у вищих закладах педагогічної освіти, які торкаються зворотної сторони проблеми – готують професійні педагогічні кадри.

Підвищення соціальної мобільності, динамізму нинішнього життя різко збільшують кількість контактів учителя та їх якісний спектр.

Сучасний учитель дедалі частіше зустрічається з представниками різних соціальних прошарків, націй, культур, політичних і духовних спільнот. Бурхливий розвиток інформаційних засобів суперечливо впливає на суспільство, зумовлюючи спілкування людей з різними прагненнями й обмежуючи безпосередні контакти. Постійно виникають ситуації, в яких учитель має швидко зорієнтуватися й обрати правильні засоби комунікації, побудувати процес спілкування, знайти стиль поведінки. Тому питання підготовки майбутнього вчителя до здійснення комунікації набуває першочергового значення.

Професійно-педагогічне спілкування дозволяє взаємодіяти учасникам навчально-виховного процесу (надалі – НВП) на аудиторних заняттях та поза ними, впливаючи один на одного, встановлювати взаємозв'язки між собою. Значна кількість дослідників (Ш. Амонашвілі, В. Андрієвська, Г. Балл, О. Бодальов, В. Кан-Калик) наголошує на тому, що ефективність освітньої діяльності наряду залежить від тих взаємин, які склалися між учителями та учнями. В. Білоусова, С. Гончаренко, І. Якиманська зазначають, що єдиний спосіб реалізувати особистісний підхід у НВП – зробити навчання сферою самоствердження особистості.

На провідну роль спілкування в результативності освітнього процесу, встановлення партнерських, «суб'єкт – суб'єктних» взаємин між викладачами та студентами вказували Н. Анікеєва, А. Бойко, М. Заброцький, В. Киричок, А. Лукашенко, С. Максименко та інші.

Питання залежності ефективності НВП від рівня професійної підготовки та особистісних якостей педагога розглянуто в роботах І. Беха, Н. Кузьміної, Л. Мітіної, Н. Прядко.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що вчені приділяють значну увагу розробці вимог до професійних якостей педагогів (Ф. Гоноболін, В. Сластьонін); їх умінь та навичок (А. Маркова); розробці моделей діяльності вчителя (Н. Кузьміна) тощо. Серед дослідників, які займаються проблемою професійної, у тому числі й комунікативної, компетентності вчителів, можна також назвати М. Гриньова, О. Дубасенюк, В. Лозовцеву, А. Маркову. Дослідники обґрунтували явище педагогічного спілкування як суттєвої, глибинної характеристики педагогічного процесу, різновиду професійного спілкування, завдяки

якому відбувається соціально-психологічна взаємодія між педагогом та студентами.

Метою статті є визначення та аналіз залежності ефективності навчально-виховного процесу від ефективності педагогічного спілкування та характеру взаємодії між викладачами та студентами.

Виклад основного матеріалу.

Упровадження особистісно орієнтованих технологій у КВНЗ «Макіївське педагогічне училище» спрямовано не лише на те, щоб процес отримання студентами професійних знань та умінь став більш ефективним, а й сприяв особистісному зростанню як викладача, так і студентів, надавав кожному учаснику навчально-виховного процесу можливість проявити себе, був діалогічним та емоційно забарвленим. Лише на основі міжособистісних стосунків, у яких виявляється вся сутність людини, відбувається гуманізація педагогічного процесу.

Викладач взаємодіє зі студентами в навчально-виховному процесі передусім, для того, щоб виконати завдання, які поставила перед ним програма. На нашу думку, ефективною педагогічною взаємодією стає лише тоді, коли викладач керує розвитком самодіяльних сил і активністю студентів у процесі засвоєння ними соціального досвіду. Встановлення партнерських, «суб'єкт – суб'єктних» взаємин між студентами та викладачами сприяють утвердженню гуманістичних принципів освіти. При цьому слід відзначити провідну роль спілкування в результативності освітнього процесу. Організуючи навчання на принципах педагогічної взаємодії та співробітництва, необхідно приділяти багато уваги саме педагогічному спілкуванню.

Нинішній викладач вищої школи має бути тонким психологом, глибоко емпатійною, атракційною особистістю. До найважливіших якостей викладача, що сприяють успішному виконанню ним своїх функцій, належить педагогічна комунікативність. Результати багаторічних спостережень, бесід з викладачами та студентами, їх анкетування свідчать про те, що більшість труднощів і невдач у педагогічній діяльності, встановленні гуманної, плідної взаємодії «викладач-студент» зумовлено саме недоліками сфери професійно-педагогічного спілкування. Для аналізу ситуації слід звернутися до стилів педагогічного спілкування, визначених відомим російським вченим В. Кан-Каликом:

1. Спілкування на основі високих професійних настанов педагога, його ставлення до педагогічної діяльності в цілому.
2. Спілкування на основі дружнього ставлення.
3. Спілкування-дистанція.
4. Спілкування-загравання.

З метою визначення пріоритетних стилів педагогічного спілкування, обраних викладачами педагогічного училища, нами були відвідані аудиторні заняття різних видів у викладачів різних вікових категорій (26 – 35, 36 – 45, 46 – 60 років) та стажу педагогічної діяльності. Аналіз відвіданих занять свідчить про те, що, як правило, у педагогічній практиці викладачів спостерігається поєднання стилів у певній пропорції при домінуванні одного з них. Досвідчені викладачі не відчують труднощів у встановленні діалогу та взаємодії зі студентською аудиторією, більше схильні до спілкування на основі високих професійних настанов педагога та спілкування на основі дружнього ставлення. Дослідження навчальної документації, екзаменаційних та семестрових відомостей доводить значно вищу результативність навчальної діяльності зазначеної категорії викладачів. Особливі труднощі в налагодженні педагогічного спілкування, взаємовідносин зі студентами у сфері особистісних контактів відчують педагоги-початківці, які здебільшого тяжіють до спілкування-загравання, в окремих випадках – до спілкування-дистанції. Таке педагогічне спілкування не сприяє формуванню справжнього авторитету викладача, створенню атмосфери педагогічної співпраці і, як наслідок, високій результативності навчальної діяльності студентів. Вважаємо, що головною причиною зазначеного факту є недостатні, поверхові знання психологічних, змістових й процесуальних основ професійно-педагогічного спілкування. Це підтверджують дослідження відомих вчених О. Бодальова, М. Коць, Б. Ломова, які вказують на те, що значна частина педагогічних прорахунків і труднощів визначається не стільки недоліками методичної підготовки вчительських кадрів, скільки деформацією сфери професійного педагогічного спілкування.

Особливу увагу при організації взаємодії викладача й студентів слід звернути на своєчасне виявлення та усунення бар'єрів у спілкуванні, які часто виникають непомітно. Спершу викладач, здебільшого

з недостатнім педагогічним досвідом, може навіть не усвідомлювати їх, але з часом вони дуже ускладнюють спілкування та взаємодію зі студентською аудиторією. На особливості взаємодії між викладачем та студентами впливають соціальний, фізичний, смисловий, психологічний та інші фактори. Відповідно до цього розрізняють бар'єри у спілкуванні: соціальний, фізичний, смисловий, естетичний, емоційний, психологічний. Несвочасне виявлення певних бар'єрів у спілкуванні, невміння їх долати призводить до малоефективних моделей взаємодії викладача й студентів, що, у свою чергу, викликає значне зниження ефективності навчально-виховного процесу, заважає формуванню в студентів позитивної мотивації до власної фахової підготовки, гальмує розвиток інтересу до науково-дослідницької діяльності. Отже, кожен викладач має усвідомлювати, що навіть деякі ознаки виникнення бар'єрів у спілкуванні можуть завадити формуванню його взаємодії зі студентами.

Наслідки негативного спілкування зумовлюють почуття образи, ворожості, відчуження. Найчастіше їх породжують відмінності між мовним та немовним спілкуванням, прихований контекст спілкування, вплив на взаємодію прихованих (хибних) припущень. Спеціалісти стверджують, що тільки 7% інформації міститься в сказаному, 55% – передається на невербальному рівні (мімікою, жестами), 38% – якісними характеристиками голосу (висота тону, тембр). Невербальні засоби реалізуються поза контролем свідомості, імпульсивно. Тому сказане не завжди збігається з тим, що демонструє поведінка. Отже, дисгармонія між словами, репліками, мімікою, жестами, рухами тіла нерідко вирішально впливає на спілкування та взаємодію викладача й студента. Своєчасне усвідомлення появи бар'єрів, ускладнень у спілкуванні та їх усунення сприяє підвищенню ефективності спілкування та взаємодії викладачів і студентів.

Висновки. Навчально-виховний процес у вищій школі є досить складним, багатогранним і динамічним явищем. Психолого-педагогічна наука доводить: щоб навчання й виховання були ефективними, у студентів необхідно формувати позитивну мотивацію до навчання. А таке ставлення завжди формується в діяльності, через складний механізм взаємодії та професійно-педагогічного спілкування.

Важливе місце у навчально-виховному процесі вищої школи належить особистості викладача, його комунікативним умінням, здатності встановлювати діалог зі студентом, розуміти й адекватно сприймати світ іншого – не підлеглого, а рівноправного партнера. Отже, спілкування, що ґрунтується на повазі до особистості, стає надійною основою й обов'язковою умовою успішної педагогічної взаємодії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амонашвили Ш.А. Психологические основы педагогики сотрудничества : Книга для учителя / Ш.А. Амонашвили. – К. : Освіта, 1991. – 111 с.
2. Кан-Калик В.А. Учителю о педагогическом общении / В.А. Кан-Калик. – М. : Просвещение, 1987. – С. 96 – 107.
3. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / А.І. Кузьмінський. – 2-ге вид., стер. – К. : Знання, 2011. – 486 с.
4. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя в умовах вищого навчального закладу. Науковий посібник / Під загальною редакцією професора С.І. Якименко. – К. : ВД «Слово», 2011. – 464 с.